

דף מה

יוביום החדש פר בן בקר תמימים וששת כבשים ואיל תמימים יהיו. פר מה תלמוד לומר, לפי שנאמר בתורה פרים...'. מבואר כאן שהמדובר על פר ראש חדש. ויש להבין מה ענין קרבן זה בפרשת המילואים, בו עוסקים הכתובים? – אלא לפי שמילואים שלעתיד לבוא יתחילו בראש חדש ניסן (כמו שכתב רש"י ביחזקאל מה, יח). ומלמדנו שקרבן ציבור קרב בטרם כלו ימי המילואים. וזהו שייסדו בתפילה: 'מזבח חדש בציון תכין – ועולת ראש חדש נעלה עליו' – מיד כשייבנה המזבח החדש, באחד בניסן, נעלה עליו עולת ראש חדש (שעמא דקרא' להגר"ח קניבסקי שליט"א, יחזקאל מו).

דכמה דאפשר להדורי מהדרינן. יש להסתפק בכל תקנות חז"ל כיוצא בזה; כשתקנו על מספר מסוים ואי אפשר לעשותו כולו, האם יש לחזור אחר כמה שיותר, או שמא כבר בטלה התקנה כולה. כגון מאה ברכות שתקנו לומר בכל יום, כאשר אין באפשרות לברך מאה, האם יש לכל הפחות לחזור אחר כמה שיותר. ושורש הספק – האם עיקר גדר התקנה וענינה להרבות בברכות, וגם כאשר ענין המאה אינו מתקיים, מ"מ נשאר הענין להרבות, או שמא עיקר התקנה במאה דוקא.

ומצינו כיוצא בזה לענין נר חנוכה, כגון מי שאין לו אפשרות ביום השלישי החנוכה להדליק אלא שתי נרות בלבד; בספר בית הלוי (עה"ת, בעניני חנוכה) נקט כדבר פשוט שאינו מדליק אלא נר אחד, שהרי בין כך אינו יכול לקיים את ההידור שתקנו חכמים. וכן פסק במשנ"ב (תרעא סק"ה, בשם החיי אדם. וע"ש בשעה"צ שכן מצא בחת"ס). ואולם בספר אבי עזרי (סוף הלכות חנוכה) נקט כדבר פשוט וברור ואינו צריך לפנינו שאינו כן, אלא ידליק שתי נרות, כי למה ייגרע היום השלישי מיום השני שמדליק בו שנים. כנראה שנחלקו בהבנת יסוד התקנה, כאמור – האם עיקרה הרביית הנרות, וקביעת הסדר לציון מספר הימים אינו מעכב את עיקר התקנה. או שמא עיקר תקנת ההידור מתקיים רק בהראותו את מספר הימים.

הצגתי ספק זה לפני הגר"ח קניבסקי שליט"א. וזו תשובתו:

ע' רמב"ם סוף ה' ברכות, לעולם ירבה אדם בברכות הצריכות – משמע שיש בזה ענין.

(ע"ע מש"כ ביוסף דעת פסחים קט: לבאר מה שאמרו שם 'כל חד וחד מצוה באפי נפשה' שגם אם מנוע מלשתות כל הארבע, ישתה כמה שיכול ויברך על כל כוס ששותה (לדעת האומרים מברך על כל כוס וכוס) – שלא נאמר יחידה אחת היא ואינה לחצאין).

'פרישה זו אליהו עתיד לדורשה'. על גילוי צפונות התורה על ידי אליהו הנביא, פירוש סתימותיה ופישוט הספקות – ע' בספרי ר' צדוק הכהן מחשבות חרוץ ח עמ' 58; פוקד עקרים ד עמ' 29. וע"ע צדקת הצדיק עב; בהגהות מהר"ץ חיות ומצפה איתן חולין לו.

'סלקא דעתך אמינא הואיל ואשתרי מליקה לגבייהו תשתרי נמי נבילה וטרפה'. כתבו אחרונים ז"ל לסייע מכאן [וכן כתבו להוכיח מכמה מקומות] שמליקה שהותרה לכהנים אין ענינה כאילו המליקה במוקדשין נחשבת כשחיטה בחולין, אלא התר מיוחד לכהנים לאכול מלוקה. ולכן היה מקום לטעות ולהתיר להם נבילה וטרפה, ואפילו בבהמה, כיון שהותר איסור זה אצלם במקום אחד. ולכן אם ארע פסול בקרבן העוף ואכלוהו כהנים, וכן עולת העוף המיועדת למזבח בלבד ולא לאכילה – ילקו על אכילתה גם משום לאו דנבילה. וכן זר שאכל קרבן העוף – לוקה משום נבילה, כמו שאמרו ביבמות לג (עפ"י אחיעזר ח"ב ד. וע"ע אתון דאורייתא א; קהלות יעקב חולין י, יא). אמנם יש מקום לדחות הראיה ולומר שזה גופא מה שמשמיענו הכתוב, שלכך הכהנים אסורים בשאר

גבלות ואין אומרים 'הואיל ואשתרי אשתרי' – לפי שמליקת קדשים היא שחיתתם ואין כאן התר לאיסור גבלה (עפ"י שו"ת דובב מיישרים ח"ג סט).

עוד דיונים ומו"מ בספרי האחרונים – ע' שו"ת מהר"ץ חיות מט; פרי יצחק ח"ב כג; חדושי הגר"ר בענגיס ח"ב יב, ג; טעמא דקרא יחזקאל מד; חשק שלמה ושלמי שמעון כאן. וע"ע במובא ביוס"ד זבחים מד:

'ברם זכור אותו האיש לטוב וחנינא בן חזקיה שמו... העלה שלש מאות גרבי יין וישב בעלייה ודרשו'. אפשר שזוהי 'עליית חנניה בן חזקיה בן גרון' בה גזרו שמונה עשר דבר (בשבת יג:). (מהרש"א. וכבר כתב כן רבי עובדיה מברטנורא במשנה שבת א, ד).
 לפנינו הגרסא כאן 'חנינא' ובשבת 'חנניה'. והמהרש"א בציטוטו דברי הגמרא כתב 'חנניה'. וכן היא הגרסה במקבילה – חגיגה יג.

'גרבי שמן' – גרב הוא חבית או כד (ע' תרומות י, ח).

ומצינו 'גרב' המשמש כמידת סאה (במשקין) – בכתובות קיא: וברש"י שם. ונראה שהחבית או הכד הנקראות 'גרבי' אינם מכילים סאה בדוקא – כמבואר במשנת תרומות הנ"ל, 'כל גרב שהוא מחזיק סאתים'. אלא שתי משמעויות נפרדות הן. [הערת הגר"ד וזיור שליט"א: ע"ע רש"י פסחים לו סע"ב גרבא – איפה. ואמנם גם המונח 'איפה' אינה בדוקא המידה המסוימת אלא כינוי למדת היבש כבסמוך (עו"ס) ד"ה כל, מהספרי]. וע' גם ברש"י ויקרא יט, לו].

'תנו רבנן ואיפה לפר ואיפה לאיל... אמר ר' שמעון: וכי מדת פרים ואילים אחת היא? אלא שאם היו... ואם היו להם אילים מרובין ולא היה להן איפתן – יביאו איל אחד ואיפתו'. פירוש, המושג 'איפה' כאן אינו יכול להתפרש על כמות המנחה – כי הלא אין מדה שוה לפר ולאיל. [ועוד, הלא מידתם שני עשרונים (= שתי עשיריות האיפה) או שלש, ולא איפה – אלא שמצד זה בלבד היה ניתן לישב שמביא איפה קמח ומנפה אותו הרבה עד שמוציא מדה קטנה], אלא 'איפה' משמש כאן ככינוי לכלי המידה, גם אם מכניס ומודד בה פחות מאיפה. ומה בא הכתוב להשמיענו? – אלא ללמד שעדיף להביא אפילו בהמה אחת עם איפתה מאשר להביא הקרבנות כולם ללא איפה (כן נראה לפרש עפ"י התוס').

(ע"ב) 'אלא שאם היו להם פרים מרובין ולא היו נסכים, יביאו פר אחד ונסכיו ואל יקרבו כולן בלא נסכים' – וחדוש יש בדבר, שהרי את הנסכים יכול להביא לאחר זמן מרובה ולא דוקא

עם הזבח (כדלעיל מד:), ואילו את הזבח אם לא יביאו היום – יתבטל לגמרי. אעפ"כ סובר ר' שמעון שהנסכים הם גם כן מחובת היום ויש להקפיד שיבואו היום הגם שיתבטלו מקצת מן הזבחים (העיר על כך בשפת אמת לעיל מד: ב'צריך עיון'. וכן נגע בזה ב'חדושים ובאורים' י, א).

וכן עמד על כך הנצי"ב (בשו"ת משיב דבר ח"ה ד), והקשה מה טעם יש בדבר, שאעפ"י שהסמיכו זאת מן המקרא שביחזקאל, הלא ודאי לאו תורה חדשה וחוקה היא, אלא סברא – וכתב 'לולי דברי רבותינו ז"ל, שהנסכים אעפ"י שאינם מעכבים הכפרה, הרי הם מהוים גמר כפרה, כעין הקטרת אימורים או אכילת בשר קדשים. ולכן אם כי יכולים הנסכים להיקרב למחרת, זהו רק כעין תורת נדבה אבל גמר כפרה אין כאן, שהרי קרבן ציבור קבוע לו זמן והלא הנסכים הם חלק מכפרת הקרבן.

'שכל האמור בחומש הפקודים – קרב במדבר, וכל האמור בתורת כהנים – אין קרב במדבר'. אין בכלל זה קרבנות יום הכיפורים שאינם מן המוספים, הכתובים בסדר 'אחרי' שודאי קרבו במדבר, כמפורש בכתוב שאהרן הקריבם. אלא הכוונה כאן רק על קרבנות העצרת.

ויש סמך לדבר בכתובים; בענין יום הכיפורים בפרשת פינחס נאמר מלבד חטאת הכפורים, ואילו בעצרת לא צויינו כלל שאר קרבנות היום – משום שהנאמר בחומש הפקודים קרב במדבר, ולא כן שאר קרבנות עצרת – לכן לא הוזכרו כלל (עפ"י שפת אמת).

'תנו רבנן והקרבתם על הלחם – חובה על הלחם. שבעת כבשים תמימים – אף על פי שאין לחם...' אפשר שאין כאן דרשה אלא סברא, שמסתבר שזה שתולה בלחם אינו אלא כלפי זמן חובת הלחם, דהיינו משנכנסו לארץ, אבל אין הלחם מעכבם לדורות, שהרי שעיר החטאת בא לכפר על טומאת מקדש וקדשיו, ומדוע היא תלוי בהקרבת החלות.

וזהו כוונת המאמר; מלשון הכתוב משמע שחובה על הלחם, ובאמת הרי הם באים אף אם לא מצא לחם, שהרי אין חסרון הלחם מעכבם – על כרחך כוונת הכתוב על זמן חובת הלחם, ולא על הבאתו בפועל (עפ"י חזון איש לב,ג; שפת אמת. וע"ש).

ועתוס' כאן ולהלן מו: ד"ה ומאי ובשפת אמת שם. וע"ע ב'חדושים ובאורים' בבאור הדרש.

'תנו רבנן והקרבתם... דברי ר' טרפון. רבי עקיבא אומר... כשאתה מגיע אצל פרים ואילים – אינן הן...'. מהלשון שבתורת כהנים משמע שגם רבי טרפון מודה לכך שהקרבנות האמורים בחומש הפקודים אינם אלו שבתורת כהנים. ואין כאן מחלוקת בדבר זה (עפ"י שפ"א ועוד. והביא שמהכסף משנה משמע שאכן נחלקו בשאלה זו. וצ"ע).

'מדאישתני סידרן' – שבכל קרבנות המוספים שבפינחס, סדר הקרבנות הוא פרים אילים וכבשים. ואילו בתורת כהנים כתוב כבשים פר ואילים – מכלל שאין קרבנות אלו מן המוספין (עפ"י שפת אמת. ודייק כן בלשון רש"י).

'מאי טעמא דר' עקיבא – גמר יהיו מתהיינה... וכן ננס גמר יהיו יהיו'. אעפ"י שגזרה-שוה לעולם היא מקובלת מן הרב – אפשר שאין צריך קבלה אלא מצד אחד, וקיבלו שהמלה 'יהיו' נדרשת בג"ש, מר דרשה מ'יהיו' ומר מ'תהיינה'. או גם יש לומר, שגילוי מילתא בעלמא הוא על מה מתייחסת המלה 'יהיו', על הלחם או על הכבשים. וכל כגון זה יכולים לדרוש בלי קבלה מרבו (עפ"י שפת אמת. וע"ש).

– יש להבין דעת בן ננס, שמשמע במשנה שלומד לדורות שהכבשים קרבים בלא לחם, מזמן המדבר – והלא אדרבה, הרי אין לנו מקור אם הקריבו כבשים במדבר, ורק משום ההנחה שהכבשים באים בפני עצמם, ניתן ללמוד שהקריבו במדבר כבשים בלא לחם, אבל הנחה זו גופא צריכה מקור (וע' בשפת אמת שנסאר ב'צריך עיון').

ונראה שדרשו החכמים מיהיו שאחד מן השנים מעכב את חברו, אבל אין חברו מעכב אותו, והיות ואין הדבר מוכרע אם הכבשים מעכבים את הלחם או להפך, הכריע בן ננס מסברא שהכבשים יכולים לבוא בפני עצמם ולא הלחם, שקרבנות הכבשים מצויים בתורה – שהרי אם נאמר שהכבשים באים בפני עצמם, אפשר לומר שישראל הקריבו במדבר כבשים ללא לחם, אבל אם תאמר להפך, שרק הלחם יכול לבוא בפני עצמו, עדיין אינך יכול לומר שהלחם קרב במדבר (ע' ברש"י ותוס' מקור לכך) – נמצא שהבאת קרבן הלחם מועטת מקרבן הכבשים, הלכך מסתבר שכבשים קרבים ללא לחם ולא להפך. ועל כך השיב ר' שמעון שאין הטעם כדבריו, כיון שגם פר ואילים לא קרבו במדבר, ואם כן, גם אם ננקוט שכבשים באים בפני עצמם לדורות, עדיין לא קרבו במדבר (עפ"י חזון איש לב,א).

'ככתבם וכלשונם'

'הלחם מעכב את הכבשים ואין הכבשים מעכבים את הלחם – דברי ר' עקיבא... אמר ר' שמעון: הלכה כדברי בן ננס' –

הענין, כי אמרו ז"ל (ב"ר, ע) לחם זו תורה, כמו שנאמר 'לכו לחמו בלחמי'. ובוהר הקדוש (ח"ג צח). דשתי הלחם הם כנגד שני הלוחות. וכבשים המתירין דיידהו, היינו הדם שהוא הנפש שמכפר על הנפש – מורה על התפעלות הנפש באהבה ויראה, דלימוד התורה הקדושה ברגש הנפש יש לו מעלה גדולה ואינו בגדר אחד עם לימוד פשוט בלי רגש הנפש, ואורייתא בלא דחילו ורחימו לא פרחא לעילא.

ויש לומר שזהו ענין מצות הגבלה ופרישה למתן תורה – כי הגבלה היא יראה, שיהא ירא מגשת, ופרישה היא מה שפורש עצמו מאהבות חיצוניות לאהבת הש"י, שבלתי שתי אלה לא היה אפשר ליתן התורה).

וזהו שכבשים מתירין את הלחם. ורבי שמעון לשיטתיה דאזיל בתר כוונה, וכל ספר הזוהר הקדוש מלא מזה, סבירא ליה דכבשים עיקר, ואבדו כבשים – אבד הלחם, דבלי רגש הנפש באהבה ויראה אינה כלום.

אבל אנן קיימא לן כר' עקיבא דלחם עיקר, דהעיקר היא התורה הק', ורגש הנפש הוא רק צורך ושימוש לזה הלימוד, ועל כן אין הכבשים מעכבים, אבל הלחם מעכב את הכבשים, דהתעוררות לבד בלי תורה הוא כגדפין (=כנפים) בלא גוף, משא"כ תורה וכנ"ל, ולעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפילו שלא לשמה. ואפילו למאן דאמר דיוצא לבית השריפה הוא אף שהתורה איננה כראוי להיות והולכת לחיצונים, אעפ"כ הקב"ה שמסבב סיבות מוציא אותה לאורה ואינה נדחת, והיינו טעמא דכל הנשרפין אפרן מותר, שהפסולת נשרפת ונשאר נקי ומבורר.

(שם משמואל שבועות)

דף מו

'דברי יוחנן גופא קא מיבעיא ליה, מיפשט פשיטא ליה לריו"ח... או דלמא שחיטה פשיטא ליה ותנופה מספקא ליה. תיקו'. כן מצינו בכמה מקומות, שהחכם אמר דין באופן מסוים, ואין לדייק מדבריו שבמקרה האחר פשוט לו שהדין שונה, כי שמא מסופק הוא בדבר ולכך לא דיבר אלא על הודאי לו (ע' ב"מ סג. נזיר נא. (לפירוש התוס'. וע"ש במפרש); פירוש הרא"ש נדרים עג. ד"ה אמר רבא. וכיו"ב מצינו כלפי דברי הפוסקים. ע' בשו"ת אבני נזר יו"ד שפב, ב).

'עד שלא שחטה נפרס לחמה...' טעמו של פסול לחם פרוס בחלות תודה, כתב רש"י, מפני שלמדים מלחם הפנים שכתוב בו הוא. ובשטמ"ק (אות ד) הביא מתוספות חדשים שצריך שכל החלות יהיו ראיות לכהן, והרי כתוב אחד מכל קרבן – שלא יטול פרוס (וכן משמע מלהלן עה: – חדושים ובאורים).

ע"ע בשו"ת משיב דבר ח"א כא, שהביא מכאן שפרוס אינו נקרא 'לחם'.

(ע"ב) 'גזירה שמא יזדמנו להן כבשים לשנה הבאה ויאמרו, אשתקד לא אכלנו לחם בלא כבשים? עכשיו נמי ניכול...'. הלשון 'שמא יזדמנו להן כבשים' נראה לכאורה מוקשה, כי מדוע לא יהיו